

B E S C H R Y V I N G

VAN DE ZO ZELDZAAME ALS ZONDERLINGE

A A P - S O O R T,

G E N A A M D

ORANG-OUTANG,

VAN HET EILAND BORNEO.

Leevendig overgebracht in de DIERGAARDE

VAN ZYNE

DOORLUCHTIGSTE HOOGHEID,

DEN HEERE PRINSE VAN ORANJE EN NASSAUW, ERF-
STADHOUDER, ERF-GOUVERNEUR, ERF-CAPITEIN-
GENERAAL EN ADMIRAAL DER VEREENIGDE
NEDERLANDEN, enz. enz. enz.

BESCHREEVEN EN UITGEGEEVEN DOOR

A. V O S M A E R,

*Directeur der Vorstelyke Natuur- en Kunst-Kabinetten en Diergaarden, Lid
der Keizerlyke Akademie, en Korrespondent der Koninglyke Akademie der
Weetenschappen van Parys, Lid van het Zeeuwsche Genootschap
der Weetenschappen van Vlisfingen, en van de Hollandsche
Maatschappye te Haarlem, enz.*

TE AMSTERDAM,

BY PIETER MEIJER,

MDCCLXXVIII.

THE AMSTERDAM

BY DIRECTOR MERRILL

MDCCCLXXVII.

NATUURLYKE HISTORIE

VAN DEN

ORANG-OUTANG,

VAN

BORNEO (*).

DE verwonderlyke Aap-Soort in Asie, *Orang-Outang* genoemd, 't welk *Bosch-Mensch* betekend, en ten blyk strekt, dat zelfs de Indiaanen overeenkomende eigenschappen in dit zonderlinge schepzel met den mensch ontdekken, is (hoe gebrekkig ook) zo menigvuldige maalen door Natuurkundige en Reizigers beschreeven, dat wy de aanmerkelyke lyst daar van, by den Heer DE BUFFON aangehaald, nog met verscheiden zouden kunnen aanvullen. Dan vermits het, naar ons begrip, meer verwarring dan opheldering veroorzaakt, alles aan te haalen wat slegts zylings, en niet regtstreeks, behoort, tot een voorwerp, 't welk men ter beschryvinge onder handen heeft, zo vergenoegen wy ons hier met slegts aan te haalen die Schryveren, welken, naar het ons toeschynt, dit zelfde voorwerp ten doelwit hebben

(*) TULPIUS, *Satyrus Indicus*. *Orang-Outang*. *Observat. Med. lib. 3. Cap. 56.*
fig. *ibid.*

Idem. *De Hollandsche Vertaaling. Geneeskundige Waarneemingen*, bladz. 371.
en bygevoegde fig. Gedrukt 1740. in 8°.

TYSON, *Orang-Outang, sive Homo Sylvestris* of *Pygmie.*, *Lond. 1699* 4°.
fig. 1, 2. &c.

EDWARDS, *l'Homme Sauvage. Glanures Tom. I. pag. 6. fig. 213.*

BUFFON, *Jocko. Hist. Nat. Tom. XIV. pag. 43. Tab. 1.*

LINNÉE, *Satyrus. Simia ecaudata ferruginea, lacertorum pilis reversis, natibus tectis.* *Syst. Nat. Edit. XII. pag. 34. N°. 1.*

HOUTTUIN, *Satyrus. Aap zonder staart, van onderen kaal.* (Dit laatste gezegde is in navolging van LINNÉE zyne X. Druk) *Natuurlyke Historie I. Deel. I. Stuk bladz. 354. Tab. VI. fig. 1.*

hebben gehad; een voorwerp, 't welk wy leevendig gezien, gehad, en in alle omftandigheden waargenomen hebben. Wy verwerpen dan in dit geval de ellendige gedaante, welke de anderszins geleerde en beroemde BONTIUS (*a*) daar van gegeven heeft, met de verhaalen van anderen, die het verwonderenswaardige van dit fchepzel, gelyk zyne wezenlyke grootheid, vergroot hebben, zelfs zo, dat men, de graaden van onderscheid naauwlyks kunnende bemerken, den Mensch haast met hetzelfde zoude verwarren.

De Africaanfche van *Angola*, door den beroemden Burgemeester TULP beschreeven, zynde omtrent den Jaare 1640 aan ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID DEN PRINSE FREDERIK HENDRIK verëerd, komt, onzes bedunkens, het allernaafte aan het voorwerp dezer beschryvinge, zo in de gedaante als in eigenschappen en grootheid. Alleen zou men kunnen zeggen, dat de armen en beenen, van die van TULP, zwaarder en dikker gefpierd waren, gelyk in de Afbeelding, welke merktekenen van echtheid draagt, kan gezien worden. De voor- en achtervoeten fchynen ons echter in dat voorwerp eenigzins te kort en de vingers te fpits afloopende.

Doctor TYSON heeft in 1699 eene ampele Beschryving in het Engelsch, ongetwyfeld van dit zelfde fchepzel doch mede uit Africa, gegeven, en dezelve met acht onderscheide platen opgehelderd. In de twee eerfte zien wy het geheele dier, 't welk een mannelyk foort was, zoo van vooren als van achteren, dan in sommige deelen fchynt de tekenaar niet gelukkig geflaagd te zyn. De ooren zyn te groot en te wyd afstaande, de neus is veel te verheeven, de groote teen der achtervoeten is te lang en genageld, welke nagel wy by drie van onze voorwerpen niet gevonden hebben. De twee volgende platen vertoonen het dier, zo van vooren als van achteren, in zyne fpieren. De vyfde verbeeld

(*a*) BONTIUS *Hift. Nat. Ind.* pag. 84. fig. *ibid.*

verbeeld het geraamte, en de drie volgende, de inwendige deelen. Deze ontleedkundige Afbeeldingen zyn door de Heeren BUFFON en verscheide anderen met lof geroemd, en de Heer DAUBENTON, wiens naauwkeurige dierlyke Ontleedingen nog geen weergade gevonden hebben, heeft dezelve in zyne Beschryving overgenoomen.

De Heer EDWARDS geeft in zyn Werk over de Natuurlyke Historie der Dieren, hier aangehaald, de Beschryving en Afbeelding ook zekerlyk van deze zelfde soort, welken hy voor eene Africaansche schynt te houden. De Afbeelding is vry goed, voor zo verre zy niet naar een leevend voorwerp gemaakt is, en de groote teen der voeten verbeeld hy ook genageld, 't welk onze Afiatische niet heeft, gelyk wy zo even gezegd hebben.

Eindelyk heeft de Heer de BUFFON alle mogelyke vlyt en oordeel aangewend, om ons dit twyfelächtig schepzel te doen kennen, en daar toe by gebragt al wat de voornaamste Schryvers des aangaande gezegd hebben. Hy beschryft de soort, die hy gezien heeft, onder de benoeming van *Jocko*, en schynt hem in zyne Historische Beschryving insgelyks den Nagel op de groote teen der achter voeten te geeven. De Heer DAUBENTON zegt, dat die mede uit Africa van de kant van *Angola* afkomstig was. Mogelyk is die nagel dan een onderscheidend kenmerk der Africaansche, van de Afiatische. De Afbeelding, welke de Heer de BUFFON van de *Jocko* geeft, en dien hy dezelfde acht te zyn met die van TULP, TYSON en EDWARDS, strookt geheel niet met de Afbeeldinge van die Schryveren, welken meer naby met onze Afiatische overeenstemmen, en waar van de verschillen mogelyk alleen aan het begrip of oog-punt van de beschouwing der Kunstenaaren zullen te wyten zyn. Het weezen is in deszelfs *Jocko* te menschlyk, door dien de neus te verheven en de lippen al te dik verbeeld zyn. De ooren schynen ook wat te groot en de palm van de handen of voorvoeten wat te kort.

Na de vier voornaamste Schryvers, welke opzettelyk over dit onderwerp geschreeven hebben, te hebben aangehaald, achten wy het dienstig (voor dat wy de Natuurlyke Historie en beschryving van ons voorwerp mede deelen) hier nog eenige aanmerkingen ter neêr te stellen, waar toe ons, de gemaklyke gelegenheid van ons voorwerp te beschouwen, en de tyd dien wy het onder ons oog gehad hebben, genoegzaame aanleidinge konde geeven.

De *Orang-Outang*, het voorwerp dezer Verhandeling, is zekerlyk dezelfde soort als die welke aan ZYNE DOORLUCHTIGE HOOGHEID FREDERIK HENDRIK PRINSE VAN ORANJE EN NASSAUW is verëerd, door den Heer TULP beschreeven, en dus de tweede welke leevend in Holland is gezien. Onze hier aangehaalde Schryvers zyn, of schynen in het denkbeeld, dat deze soort maar zeer jong en nog onvolwasfene dieren geweest zyn; dan ik heb eenige reedenen om daaraan te twyfelen. Van waar komt het dan, dat alle die voorwerpen maar ruim de lengte van twee, of twee en een halve voet, gelyk de onze, gehad hebben, en 'er geene grooter overgebracht zyn, welke door haare grootheid zekerlyk meerder verwondering zouden baaren? Deze, welke ik hier voorneeme te beschryven, heb ik by zyne aankomst verscheide-maalen gemeeten, en had de hoogte, rechtvereind staande, van twee en een halve Rhynlandsche voeten; overleeden zynde, nam ik andermaal, dezelve behoorlyk uitgerekte zynde, de maat, en bevond, tot myne verwondering, dat die eerder iets korter dan langer was, een klaar bewys, dat deze in den tyd van zeven maanden, welken hy hier geleefd heeft, niets gegroeid is. Ik beken, dat men van de uiterlyke tekenen altyd niet zeker kan oordeelen over den ouderdom, vooral in de dieren, anderszins gaven het uiterlyk aanzien, en vooral de tanden, die vry groot en volmaakt geformeerd waren, geenszins eenen onvolwasfenen leeftyd van dit dierlyk wezen te kennen. Dan wy behoeven ons hier met geene gisfingen op te houden; wy hebben hier omtrent ontleedkundige Waarneemingen te wachten,

van

van den Hoogleeraar P. CAMPER, die reeds in den Jaare 1770 een dergelyke Vrouwelyke soort als deze van *Borneo* in wyng geeft overgezonden, heeft ontvangen, en welke door hem is ontleed, in *Scelet* gebragt, en over welke hy in dat zelfde Jaar openbaare Lessen voor zyne Studenten gehouden heeft, waar van een affchrift onder my beruſt. De Ingewanden waren, ter verzeckerder bevryding voor bederf, uit zyn voorwerp genomen, doch dit gebrek hebben wy in twee bezendingen van onderscheide voorwerpen aan zyn Wel Ed. getracht te vergoeden. De ſpraak- en andere deelen zyn door gemelden Hoogleeraar reeds in zyn ontvangen voorwerp onderzocht, in zyne Ontleedkundige Lessen verhandeld, en zelfs in Brieven aan den Heer DE BUFFON (*b*) en aan my (*c*), desäangaande beſchreeven, in welke zyn Ed. tracht aan te toonen, dat de ſpraakdeelen volſtrekt ongeſchikt waren om te kunnen ſpreken. De Heer CAMPER zegt ook in zyne Collegiale Les, dat de groote teen der achter voeten by zyn voorwerp ongenageld was.

Betreffende de vraag, aan my meenigvuldigmaalen gedaan, of deze ſoort de waare *Orang-Outang* is? Ik beken voormaals volſtrekt in twyfel geweest te zyn, voor dat ik onze leevende gezien had. Te vooren ingenoomen met de denkbeelden, welken de Schryveren, gelyk de Geleerde BONTIUS en anderen (waar van eenigen 'er byna een Menſch van gemaakt hebben) ons van de gedaanten, grootheid van vyf en zes voeten, en het overeind gaan, gelyk den Menſch, gaaven, behielden die denkbeelden en gezegdens daar omtrent van voornaame Mannen eenig gezag over myne twyfelingen: Ik zocht den Menſch in het Dier; als zo dikwyls (gelyk noch onlangs) het Dier in den Menſch gevonden hebbende. Dan nu, door de beſchouwing van het leevende ſchepzel, waar toe ik het zelve een Maand by my gehouden hebbe)

(*b*) *Supplément à l'Histoire Naturelle* Tom. III. pag. 144.

(*c*) *Brief aan my geſchreeven den 4. Mey 1771.*

hebbe) vinde ik my overtuigd, vermits deze, hoewel een Aap zynde en blyvende, te veel in sommige deelen, en in geëartheid, van de overige Aapen verschild. De indrukzelen, welken myne denkbeelden van de gedaanten, grootheid en het rechtöpgaan, ontvangen hadden, zig dan allengs verliezende in de beschouwing van ons voorwerp; want wat doet eigentlyk de grootheid, wat de denkbeeldige en mogelyk hersenschimmige gedaanten, en zelfs het rechtöpgaan? zien wy niet dagelyks op onze Jaarmarkten, dit verrichten, door de allergemeenste kleene Aapen dus geleerd; wat doet dit alles, wel in gezien zynde, ter zaake, of ter beslissinge, of deze de waare *Orang-Outang* zy of niet: weinige Jaaren geleeden, en nu nog onlangs zag men eene redelyk gemeene Aap-Soort, op de koord, recht over eind gaande zyne Kunsten verrichten. Welke verwondering baarden het niet, wanneer hy op de koord geklommen, zig tuschen het kruis nederzette, zyne achtervoeten van zelve uitstak om die, van onderen, met kryt te laten bestryken. Vervolgens den Balansstok in zyne voorpooten neemende, zag men hem zo goed als den wel bedreevensten koord-danser, op de koord voortloopen, en meer dergelyke Kunsten met eene verwonderenswaardige naauwkeurigheid verrichten. Men heeft den Elephant, Paarden, Honden, en verscheide andere zeer verschillende Dieren, verwonderende bekwaamheden, in aangeleerde Kunsten, zien vertoonen, van welken het wel gedresfeerde Kanary-Vogeltje, op eenige onzer Jaarmarkten, by my het meest van allen verwondering verwekt heeft. Doch men moet, in dit alles, de aangeleerde Kunsten, van de wezenlyke natuurlyke verrichtingen van het Dier, onderscheiden, en hier door den trap, in het wezenlyk oordeel van het schepzel, trachten te ontdekken; dan daar toe was zekerlyk de beschouwing van den natuurlyken staat, ende leevenswyze dezer Dieren in de boschen, noodig. Het komt hier dan maar alleenlyk aan, of wy kenmerken in dit schepzel vinden, zo in gedaanten als geëarheden, welke eenigzins van de gemeene Aapen verschillen,

schillen, en den Mensch, *eenigzins*, nader by komen: wy denken met den beroemden Geneesheer TULP, ja; en gemerkt 'er, volgens T Y S O N zyne Ontleding, deelen in deze zyn, meerder overëenkomende met het menschlyke, ten anderen, verscheide zynere dadelyke verrichtingen, spooren van menschlykheid vertoonen. Of 'er nu, den mensch nog meerder naby komende soort of soorten, gevonden worden, daar aan heeft men reden genoeg te twyfelen, gelyk myne Leezers verder zien zullen; althans men heeft my op veelvuldige aanschryvingen, naar Oost- en West-Indiën, in eene verloopene reeks van 20 Jaaren gedaan, nog geene andere, dan deze, kunnen bezorgen.

Behalven de overleedene Gouverneurs van Neêrlands-Indiën, de Edele Heeren MOSSEL en VAN DER PARRA, aan wiens gediensstige beleefdheden de Kabinet-Verzameling eene ongemeene verplichting heeft, en die my meer dan eens de onvindbaarheid bedeeden van den *Orang Outang*, naamelyk, met die gewoone eigenschappen en grootheid, gelyk vroegere en latere Schryvers hun beschreeven hebben. Behalven de gezegdens van die Heeren zegt de Heer W. VAN HOGENDORP, *Resident op Rembang*, (die zig opzettelyk met de naspooring dien aangaande heeft believen te belasten) in eenen Brief aan my van *Batavia den 13 Mey 1774*. „ Dit kan ik zeggen, dat de „ *Orang-Outang*, van de grootte die Uw Ed. my heeft opgege- „ ven, hier nooit gezien is, en men twyfeld of die wel in we- „ zen is; men heeft hier somtyds *Orang-Outangs* van minder „ grootte, dan tegenswoordig zyn 'er geen". In eenen naderen Brief van 25 *September* deszelven Jaars vinde ik het volgende in het Fransch. „ En attendant Monsieur, j'ai l'honneur de vous „ envoyer un *Orang-Outang*, non tel que vous m'en avez de- „ mandé de cinq pieds, qu'on doute pouvoir trouver, mais un „ qu'on dit être assez joli, & qui a de l'esprit comme un Dé- „ mon. J'ai fait écrire par un de mes amis à *Banjer-Massin*, „ pour voir si l'on peut m'en procurer un grand; & dut il

„ couter mille écus, vous l'aurez, s'il est à trouver. Monsieur
 „ BUFFON, tout grand homme qu'il est, me paroît battre la
 „ Campagne dans son Article des *Orangs-Outangs*; celui dont
 „ parle TULP étoit du nouveau Monde". In eenen Brief kort
 daar op volgende zegt zyn WelEdele, my'er, door een byzonder
 geluk, twee leevendige te kunnen zenden, doch beide deze zyn,
 niet tegenstaande alle voorzorge, onderweg op de reis gestor-
 ven. Van deze twee heeft men maar één op het Schip in Wyn-
 geest of Arak kunnen bewaaren, die my ook is toegezonden;
 dezelve, hier overëind staande gemeeten, had nog de grootte
 niet van twee Rhyndlandsche voeten, de andere was, volgens
 bericht, niet veel grooter. In een nader schryven van 30 No-
 vember deszelven jaars, zegt de gemelde Heer: „ Je me flatte
 „ que vous aurez reçu vivants les deux *Orangs-Outangs* &c.
 „ Je crains bien Monsieur, que je ne pourrai point vous en-
 „ voyer un *Orang-Outang*, tel que Monsieur de BUFFON le
 „ décrit, & que vous souhateriez l'avoir; voici ce qu'écrit,
 „ à Monsieur VAN DER BEKE, (à qui j'avois donné la com-
 „ mission de s'informer chez son Parent, après un si grand
 „ *Orang-Outang*,) Monsieur PALM, *Resident de Banjer-Massin*,
 „ ce que vous prouvera, que j'ai saisi l'occasion d'en avoir un,
 „ si la chose est possible.

Extrait de la Lettre.

„ Wat aanbelangt de *Orang-Outang*, die Uw Ed. verzoekt,
 „ daarom ben ik zelfs naar *Cajoetangie* geweest, en hebbe den
 „ VORST op het minzaamst verzogt my, des mogelyk zynde,
 „ daar aan te helpen, die my ook beloofd heeft daar na te laa-
 „ ten zoeken, doch onder betuiging, dat die Dieren, van grootte
 „ als Uw Ed. meldt, namelyk 5 voeten, zeer zeldzaam te be-
 „ komen zyn: ook zeggen my de Oudste Inlanders, nooit van
 „ zulke groote *Orang-Outangs* gehoord te hebben: Echter
 „ hebbe ik regts en links Commissie gegeven."

Voegt

Voegt men nu, by deze aan my medegedeelde Berichten, nog de volgende opmerking, dat die van TULP, TYSON, EDWARDS en DE BUFFON, alle, niet grooter dan twee à twee en een halve voeten geweest zyn, dat de Edele Heer VAN DER PARRA, in zyn Ed. leeven Gouverneur te *Batavia* my in 1773. de eerste in *Liquor* heeft gezonden, al mede niet grooter dan ruim twee voeten: Dat de twee in 1774 overgezondene van den Heer van HOGENDORP mede maar twee voeten en zelfs minder geweest zyn: dat dit voorwerp dezer Verhandeling maar twee en een halve voet groot geweest is: Dat die, welken de Heer CAMPER in 1771. uit Oost-Indie heeft ontvangen, volgens het aan my gedaan bericht, ook al, eer kleiner dan grooter geweest is: Dat de Hoogleeraar ALLAMAND, eenige Jaaren geleeden, 'er mede een van omtrent die grootte heeft ontvangen; zo dunkt my de gegrondheid myner gevolgtrekking genoeg bewezen, naamelyk, dat 'er in de Oost-Indien geene andere noch grooter soort van *Orang-Outangs* zyn, dan die welken wy thans beschryven zullen; want het gezegde van den VORST VAN CAJOETANGIE, dat die dieren ter grootte van vyf voeten zelden te bekomen zyn, acht ik in dezen opzicht minder, dan dat van de Oudste Inlanders, als waarfchynlyk des kundiger, 'en die betuigen nooit van zulke groote *Orang-Outangs* gehoord te hebben (*). Men voege by dit alles nog deze onze eigene waarneeming, waarvan wy reeds gesproken hebben, naamelyk, dat wy de waare grootte van deze *Orang-Outang*, by haar aankomst, met alle mogelyke oplettenheid gemeeten

(*) Na de volvoering dezer Beschryving, hebben wy het genoeg gehad den Heer DULÉZ, geboortig van *Bern* in *Zwitserland*, te ontmoeten, welke eenige Jaaren als Militair Officier op *Borneo* geweest is, nu onlangs van daar t'huis gekomen. Zyn Wel Ed. Geftr. dezen *Orang-Outang* op het Vorstelyke Kabinet ziende, verzekerde my, wel kleiner van die zelfde soort, doch nooit grooter daarvan gezien te hebben, daarby voegende dat deze dieren aldaar zelfs niet zeer gemeen zyn.

gemeeten hebben, en dezelve, regt overëindstaande, niet hoger dan twee en een halve Rhyndlandsche voeten bevonden. Dat wy na derzelver overlyden, het dier wederom in eenen rechtstandigen staat stellende, met alle behoorlyke omzigtig- en oplettendheid dezelve andermaal op het naauwkeurigst meetende, met verwondering bevonden hebben, derzelver hoogte eer iets, doch van geen aanbelang, korter te zyn, dan twee en een halve Rhyndlandsche voeten: dus is dezelve in de zeven Maanden van haar hier zyn niet het allerminste gegroeid, 't welk, was deze een jong en nog groeiend dier geweest, zekerlyk zichtbaar gebeurd zoude zyn, gelyk wy zulks by verscheide andere dieren der Diergaarde waargenomen hebben. En waarom zyn 'er dan, zo als wy insgelyks gezegd hebben, geene grooter overgebragt, gelyk van andere bekende Aap-soorten, daar de grootheid doch altyd meerder verwondering en oplettendheid veroorzaakt? Van alle de Tien, hier zo even opgenoemde, *Orang-Outangs*, zyn eenige minder en geen een, myns wetens, hooger, dan twee en een halve voet, geweest. De Geneeskundige BONTIUS meldt niets van de waare grootte zyner *Orang-Outang*, dan hy geeft te gelyk geene reden om te denken, dat die grooter geweest zy. Voegen wy nu by deze elf voorbeelden van grootheid dezer dieren, het getuigenis van de Heeren VAN HOGENDORP, VAN DER PALM, en DULEZ, gelyk mede onze waarneeming, dat die der Vorstelyke Diergaarden, na een verblyf van zeven maanden, niets gegroeid is; zo heeft men een bewys van niet minder dan veertien of vyftien waarneemingen, zo van Asiatische als Africaansche, tegen de gewaande grootheid van vyf en zes voeten, welke eenige Schryvers aan deze Dieren geeven.

Na dus meer dan twintig Jaaren vruchtloos alle poogingen aangewend te hebben, om den waaren *Orang-Outang* te ontdekken (*), waar toe de reeds gemelde Edele Heeren Gouverneurs en

(*) Wy zeggen hier, den waaren *Orang-Outang*, als voorheen door de Schryvers in

en de Heer VAN HOGENDORP zig alle mogelyke moeite gegeven hebben, gelukte het eindelyk den Heer O. L. HEMMY, Tweede en Opper-Koopman van de Kaap de Goede Hoop, (thans tot myn leedweezen overleeden) my dezen *Orang-Outang* levendig voor de Vorstelyke Diergaarden over te zenden. Volgens eenen daarby zynden Brief van de Heer HEMMY, gedateerd 29 *February* 1776, was dezelve reeds een Jaar geleeden van Batavia gezonden door deszelfs Zoon, den Heer Onder-Koopman G. HEMMY, met byvoeging van eenige geäart-heden van het Dier, waarvan wy straks nader spreken zullen, en dat die van *Banjermassin* (op het *Eyland Borneo*) afkomstig was.

Op den 29 *Juny* van het gepasfeerde Jaar 1776, gaf men my kennis van de behouden aankomst. Verblyd met de aangename tyding en het eerste gezicht van een hier zo zeldzaam leevend overgebracht Schepzel, gaf ik order om hetzelfde zo na mogelyk by my te plaatsen, ten einde gelegenheid te hebben om het gemakkelyk te betrachten. Het aldus een geheele Maand, volmaakt wel by my gehouden hebbende, zag ik my genoodzaakt het naar de Diergaarden te zenden, vermits den toevloed der nieuwsgierige dagelyks zo ontzaglyk toenam, dat het niet mogelyk was het dier langer by my te houden. Wegens de geäartheid en verdere eigenschap konden wy, met zekerheid, het volgende opgeeven.

Hetzelve was van de vrouwelyke Sexe. Met alle mogelyke oplettenheid hebben wy de gewoone veranderinge (*ecoulement periodique*) in dit voorwerp niet kunnen ontdekken, noch dat zy, gelyk andere Aap-soorten, het eeten terzyde by de keel kon verbergen. Zy was van eene onbegrypelyke goedäartigheid, nimmer

in het gemeene denkbeeld gebragt, dat zulks een Dier was, byna van menschlyke gedaante en grootte; op dien voet zогten wy naar zulk een Schepzel, en dit is zekerlyk de reden geweest, als niet in wezen zynde, waardoor wy niet geslaagt zyn.

nimmer heeft men haar eenige blyk van kwaadäartigheid zien toonen, men kon haar veilig de hand in den mond steeken. In haar uiterlyk aanzien had zy iets droevigs, doch in alle haare omstandigheden kon men zulks niet bemerken. Zy beminde het gezelschap van menschen, zonder onderscheid der Kunne te maaken, alleen gaf zy de natuurlyke voorkeur aan die haar dagelyks oppasten en goed deden, en toonde alleen aan deze meerder bewyzen van vriendschap. Somwylen als deze heenen ging, gooiden zy zig, aan de ketting liggende, als uitgelaaten op den grond, schreeuwde jammerlyk en scheurde alle by zig hebbende doeken aan stukken, als zy alleen was. Haar Oppasfer somtyds de gewoonte hebbende, by haar op den grond te gaan zitten, nam zy eenige reizen eenig hooy, daar zy op fliep, schikten dat naast haar, en gaf alle blyken van verlangen, door hem aan te zien, dat hy nevens haar zoude zitten. Eens op eenen tyd by haar komende, vond ik den Oppasfer in groote verlegenheid. Het Dier lag aan een yzeren ketting met een ring aan eene lange yzeren opstaande staaf. Ik vond hem opstaande, met den Aap op zyn borst, hem onbeweegbaar vast houdende met de voor- en achter voeten, alles was vruchtloos om haar los te maaken, eenige aarbeijen op een schoteltje aan haar latende zien, liet zy eindelyk los en kwam af om die op te eeten. Hy had, volgens zyn zeggen, by haar gezeeten, zy was hem op de schoot gekroopen en had hem toen dus vast gehouden zonder eenig leed te doen, in dien stand had hy al eenigen tyd gestaan, tot ik gelukkig kwam en hem verlosste, en hy had moeite gehad om overeind te komen.

Haare gewoone wyze van gaan was op alle vier voeten, gelyk andere Aapen, doch zy kon ook regt overeinde op de achtervoeten gaan. Een goede stok hebbende, stond zy dikwyls, daarop leunende, zeer lang op de achtervoeten; doch zetten de voeten, gelyk de mensch, nooit plat neêr, maar buitenwaards omgebogen, zodat zy op de buitenzykanten der achtervoeten stond, de vingers naar binnen getrokken, 't welk eene geschiktheid

aan

aanwees tot het beklommen der boomen. Zy lag vast aan een voort van ledere halsband, om den hals vastgemaakt met een hangfloodje en redelyk lange yzeren ketting, en was dus op een zolder onder een zeer hoog dak gehuisvest. Eens op eenen morgen by haar komende, vonden wy haar losgebrooken, zig dien halsband over het hoofd gehaald hebbende, zy klom met eene verwonderenswaardige vaardigheid tegen de schuinsche balken en latten van het dak, en vier menschen hadden meer dan een uur werks, om haar weêr, en den halsband over 't hoofd te krygen. By deze gelegenheid, waar by ik zelfs wilde helpen, bespeurden wy eene meer dan gewoone kracht in derzelver Spieren; men kreeg haar met zeer veele moeite op den rug op den grond, twee sterke menschen hadden werk met de voeten, een derde met het hoofd vast te houden, en de vierde met den halsband, weêr over het hoofd te brengen en naauwer te sluiten. By dit los zyn had zy onder anderen een gekurkte fles, waar in eenige Mallagawyn was, geöpend, leeg gedronken, en weder op dezelfde plaats neder gezet.

Zy at genoegzaam alles wat men haar aanbood. Haar gewoone spys was brood, wortelen, inzonderheid geele peen, alle vruchten, vooräl Aardbesien; maar byzonder was zy gesteld op het *Aromatique* als pietercelie-wortel of pietercelie. Zy at ook gekookt of gebraden Vleesch en Vifch. Zy was, gelyk anders de andere Aap-soorten zyn, geen liefhebster van Insecten te eeten, haar eens een groote Spin en groote Vlieg geevende, beet zy die dood, en als proevende, smeet zy die weg. Ik gaf haar eenen leevenden Vogel, een Musch, zy nam het touwtje, 't welk om de poot van de Vogel gebonden was, doch zy schrikte als hy begon te vliegen. De Musch, te ruuw door haar behandelt, beet haar in den arm, waarvan zy insgelyks schrikte en zeer gevoelig scheen. Eindelyk neep zy hem dood, plukte eenige veêren uit het lyf, beet 'er in en proefde het vleesch, doch smeet hem ten eersten weg: in de Diergaarde, en reeds zeer

ziek

ziek zynde, heb ik haar eens, zeer weinig, raauw vleesch zien eeten, doch met geen blyk van smaak. Een raauw Ey aan haar geevende, beet zy er een gat in en zoog het met veel smaak uit. Volgens bericht van de Kaap had zy aldaar eens eenige potten met verf leeg gegeten, waardoor zy zeer ziek wierd, doch door het ingeeven van een flesch zoeten oly, en eenige klysteeren, herstelde zy zeer schielyk. Gebraaden vleesch en visch at zy zeer smaaklyk. Men had haar geleerd met een lepel en vork te eeten; gaf men haar aardbescien op een bord, dan was het aartig te zien hoe zy dezelve, een voor een, met de vork in den mond stak, terwyl zy het bord of schoteltje in de andere hand of poot vast hield. Haar gewoone drank was water, doch zeer graag dronk zy allerley wyn en byzonder Mallaga; gaf men haar een flesch, zy trok 'er de kurk met de hand af en dronk 'er zeer wel uit, gelyk mede uit een bierglas, en gedaan hebbende, veegde zy, even gelyk een mensch, de lippen af, het zy enkeld met de hand of met een doek. Gaf men haar, gegeten hebbende, een penneetje, zy ploos 'er zig de tanden mede uit, even gelyk een mensch. Zeer behendig haalde zy brood of andere dingen uit de zakken. Men heeft my verzekerd, dat zy op het Schip veel los liep, en onder en met het volk speelde, en als het volk het gewoone Rantzoen by den Kok haalde, zy ook zulks voor haar ging haalen.

Met het vallen van den avond ging zy slaapen. Was het voor elk verwonderenswaardig haar te zien eeten en drinken; meer verwonderenswaardig was het, wanneer zy zig ter rust begaf. Zy sliep niet graag in haar hok, uit vrees, naar het my toescheen, daarin opgeslooten te zullen worden. Zig ter ruste willende begeeven, schikte zy het hooy waar zy gewoonlyk op zat, schudde het op en bragt meer hooy by een, daar zy met het hoofd op lag, leidde zig meest op de zyde neder en dekte zig met een kleed, (want was zeer kouwlyk, schoon op de Kaap reeds aan een koeler klimaat, dan in de Oost, gewoon) warm en wel toe: somwylen hebben wy
haar

haar iets zien doen, 't geen ons, vooral de eerstemaal dat wy het zagen, ten allerhoogsten verwonderde. Haare rustplaats dus naar gewoonte gemaakt hebbende, nam zy eenen by zig hebbenden linnen doek, spreide dien op den grond regelmatig en glad uit, toen nam zy eenig hooy en leide dat in 't midden van den doek, trok de vier punten van den doek 'er over en by een, nam het voorzigtig op, bragt het op haar bed, ging 'er met het hoofd op leggen, het dekkleed over haar lyf trekkende. Over dag sliep zy nu en dan, doch zeer weinig. Veeltids zittende, omhing zy zig met het een of ander dekkleed, dikwyls over het hoofd, doch ook somwylen alleenlyk om den hals en om het lyf, als voor haar nog te koud zynde; hoewel het Zomer en zeer warm was; in dien stand maakte zy eene zeer aartige figuur. My eens het flookje van haar ketting met een sleuteltje met veel oplettenheid ziende openen en naderhand weêr sluiten, zegt zy een kleen dun stukje by zig leggend houd, stak het in het flookje, draaide het om en weder om, en zag of het flookje open ging. Met eene sterke yzeren ketting aan eene lange yzeren staaf liggende, tegen welke zy dikwyls te hoog op klom en op een balk kroop, liet ik, om zulks te beletten, een der schakels van de ketting met een yzeren kram in de vloer vast slaan. Eens eene groote spyker ter lengte van vyf duim, op eene onbegrypelyke wys, uit een der zykanen van haar hok gehaald hebbende, probeerde zy met dien spyker de gezegde yzeren kram uit de vloer te trekken, die spyker juist daartoe even eens als eenen hefboom gebruikende.

Men gaf haar eens een zeer jong Katje, zy berook het overal, vooral aan den aars, ('t welk zy den Vogel ook gedaan had, en byna aan alles deed wat men haar gaf) dan dit Katje wat te ruuw behandelende, zo krabde hetzelfde haar op den arm, toen smeet zy hetzelfde weg, haar arm beziende en wilde hetzelfde niet meer aanraaken.

Haar water op den grond gemaakt hebbende, waar zy zat,

nam zy fomtyds een doek en veegde het zeer ſchoon op. Eens waterde zy in de hand en dronk hetzelfde, hoewel zy kort te vooren gedronken had.

By derzelver eerſte aankomſt wierd zy in eene Kamer geplaatſt, digt by een Noteboomen Kabinet, verſcheidemaalen nam zy eenen by zig hebbenden doek, en veegde met denzelven, zeer zindelyk, het ſtof van den voet van het Kabinet.

Dikwyls eenige Heeren gelaarſt by haar komende, nam zy, ſomwylen, een by haar liggend aſchbezempje en veegde de Laarſen zeer ſchoon af.

Zeer handig maakte zy de Gespen der Schoenen van de by haar komende Heeren los, zo goed als een Knecht zulks konde doen.

Alle knopen in touw als anders, hoe vaſt en hoeveel ook gelegd, maakte zy, zeer behendig, met de vingers, of als die te vaſt waaren, met de tanden los, doch, om die te maaken, ſcheen zy geen begrip te hebben.

Iets willende hebben, waar zy met de zogenoemde handen niet by konde komen, leidde zy zig achter over met de rug op den grond, en greep met de uitgeſtrekte achtervoeten dat geene, 't welk zy anders niet konde bereiken. Somwyl bediende zy zich daartoe ook van eenen langen doek, en floeg 'er zo lang na tot dat zy het by zig kreeg.

Een glas of bakje in de eene hand, en een ſtok in de andere hand hebbende, had men veele moeite om haar zulks af te nemen, gedurig zulks ontwykende, en met den ſtok ſlaande, om 't zelve te behouden.

Zy maakte nooit eenig geluid, dan alleen zynde, in die omſtandigheid zweemde het begin naar dat van eenen jongen tjenkenden Hond, daarna was het zeer grof en ſchor, 't welk ik nergens beeter by weet te vergelyken, dan by dat van eene groote Zaag, die hout zaagt.

Zy bezat eene meer dan gewoone kragt, gelyk reeds gezegd is,

is, doch deze was inzonderheid zichtbaar in de voorvoeten of handen, die zy, gelyk alle andere Aap-soorten, tot alles gebruikt, daar mede groote zwaartens op lichtende en wegschuivende.

Haar afgang bestond, gezond zynde, in lange ronde stukken.

Eene allerbyzonderste eigenschap, en zo ver my bewust is, nog van geen dier, dan by dit, waargenomen, is deze: Men spoog haar, in de Diergaarde nog gezond en wel zynde, in de hand, zy bekeek het en likte het op, kort daar op zag men haar ook eenig speekzel in den mond vergaaren, en in haar hand spoegen, zo, dat geen mensch het natuurlyker konde doen, de spoeg was schuimende, als die van een mensch. Deze gevallen ontdekking, is my door mynen geëerden Vriend, den Heer J. T A K, *Med. Doctor te Leyden*, goedgunstig medegedeeld.

Na dit verwonderende voorwerp, gelyk gezegd is, vier weken zorgvuldiglyk by my bewaard hebbende, zond ik het zelve den 28 *July* deszelven Jaars met alle mogelyke voorzorge, in eene daartoe expres geschikte plaats in de Diergaarde. Eenige maanden aldaar redelyk wel geweest zynde, wierd het arme Dier in *November* ziek, (volgens eene loflyke gewoonte dezer Diergaarden), zy zat te beeven met eenen vry sterken afgang, dan eene kleene gift van Rhabarber scheen alles te herstellen. Maar dit duurde niet lang, want kort daarop verviel zy in eene zeer triefte en uitteerende ziekte, van welke zy den 22 *January* 1777 stierf. Volgens bericht kreunde zy eenigen tyd voor haar dood zeer sterk, waarop de gorgel in de keel en eenige doodsnikken volgden, na dus omtrent zeven maanden hier geleefd te hebben.

Gevoeglyk zouden wy hier onze eigenlyke Beschryving van dezen waaren *Orang-Outang*, naar gewoonte, doen volgen, dan eene Aanmerking van den Heer G. F O R S T E R in het *II. Deel* zynner *Reize rondom de Weereld*, te *Londen* in het *Engelsch* in 1777 uitgegeeven, verdient hier deze korte wederlegging, terwyl wy

andere naamlooze prulfschriften geen antwoord waardig achten. Wy zeggen dan maar eenvoudig, zonder zyn zo onvoorzigtig als onëdelmoedig voorbeeld, van lage onwaarheden, te volgen, dat zyn Ed. in allen deelen (vry waarschyntlyk op een valsche bericht) bezyden de waarheid spreekt, in zyne *Noot* op het stuk van den *Orang-Outang*. Alle de omstandigheden na het overlyden van het Dier voorgevallen ('t welk opgevuld in 's PRINSEN Kabinet, met volkomen goedkeuring geplaatst is) zyn te wydloopig om hier aan te haalen, de blyken der hooge goedkeuring van myn gedrag, in deze zaak gehouden, kan elk, zulks verlangende, by my en zelfs in onzydiger plaats zien. Het scheeld dikwyls zeer veel, hoedanig men eene zaak voordraagt: juist is dit hier het geval. Ik heb, in den striktsten zin genoomen, alleen dat geen doen geeven, 't geen ik beloofd had, het Kabinet vorderde dit zeldzaame Schepzel, myn Opzetter, wezendlyk een zeer bekwaam Konstenaar, zoude elk, die hem zulks vergde, zekerlyk gezworeen hebben, (doch elk zal hem lichtelyk gelooven) dat hy dit Schepzel, zonder den kop en de pooten aan het vel te behouden, niet konde opzetten: mogelyk weet de Heer FORSTER daartoe eenen aan ons onbekenden raad: Wegens de beschuldigingen en gevolgtrekkingen van zyn Ed. die my raaken; deeze worden hem vergeeven, als vry ongelukkig misleid zynde, met toewenschinge, dat zulke onwaarheden geen invloed op de Leezers zyner Reize mogen hebben; vermits de meesten veel al vorderen, dat een Reiziger de zaaken die hy verhaald, dikwyls van meer dan eene zyde beschouwd, en wat verder ziet, dan zyn Neus lang is.

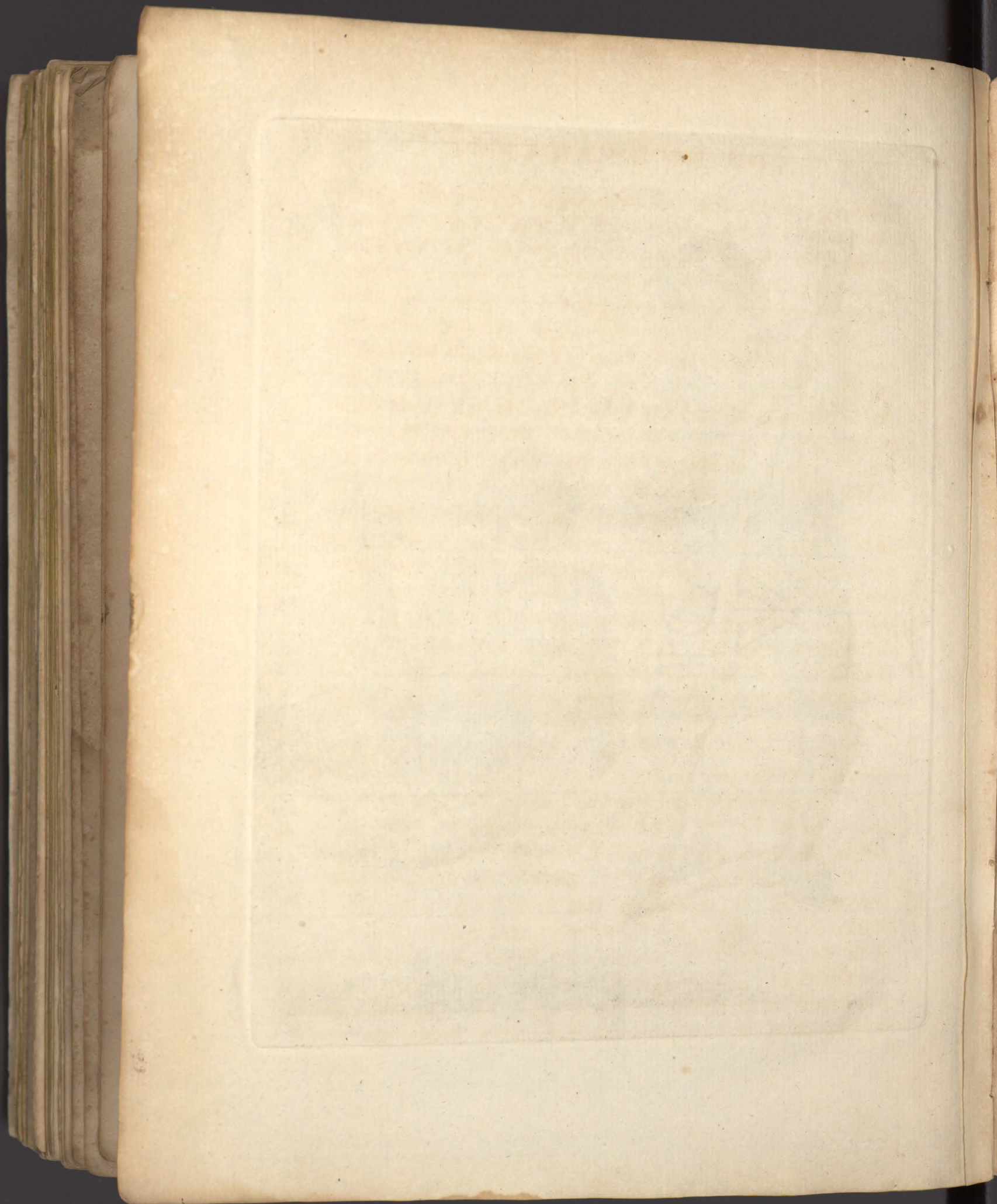
achten.
orzigtig
volgen,
valsch
et stuk
t over-
RINSEN
e wyd-
keuring
ks ver-
scheeld
juist is
alleen
Kabinet
endlyk
s verg-
chtelyk
ten aan
eet de
: We-
die my
ig mis-
geenen
mits de
die hy
en wat
1793
volg
G
den
ene
wag
ggu
ING

Tab. XV.

P. C. Kaag del. ad viv.

J. Fokke sc.

*
han
g
ste
sch
krs
-m
C
div
n
I
te
he
di
A
ev
(
ox
de
ein
en
lan
ve
tw
do
he
wa
of
sch

B E S C H R Y V I N G
 VAN DE
 O O S T - I N D I S C H E
 O R A N G - O U T A N G .

Tab. XIV. Tab. XV.

De hoogte van dien, recht opstaande gemeeten, was twee en een halve Rhylandfche voeten. By haar aankomen hier te Lande, was het Dier vooral niet maager, maar zeer wel in het vleesch, hoewel de armen en beenen in geenen deelen zo dik gefpierd waaren als de Geleerde TULPIUS ons die in zyne Afbeeldinge voorfteld, doch de buik was, vooral als zy zat, even eens, zeer zwaar en dik uitgezet. De tepels der borften (zy was van de Vrouwelyke Sexe) waaren kleen en digt by de oxels. De navel in den buik was zeer menschlyk.

De voorvoeten of armen waaren van de oxels tot het einde der middelste vingers 23 duim. De hand op zig zelve tot het einde der middelste vinger 7 duim. De middelste vinger drie en een halve duim lang. De eerste wat korter, de derde iets langer, de vierde of pink veel korter, doch de duim is nog veel korter. Alle de vingers zyn drieledig, de duim is maar tweeledig, zy zyn alle met een zwarte ronde nagel voorzien.

De beenen waaren van de heup tot den grond 20 duim, doch het dybeen fcheen my in evenredigheid veel korter dan het fcheenbeen. De voorvoeten vlak op den grond fttaande, waaren van achter van de hiel tot het einde der middelste vinger of teen, 8 duim. De teenen der voeten zyn korter, dan de

vingers der voorvoeten, de middelste is ook iets langer, dan de andere, doch hier is de duim-teen veel korter, dan die der hand of voorvoeten. De teenen zyn eeven als vooren, zwartkleurig, genageld, doch de duim-teen, welke maar tweeledig is, is volstrekt in vier my bekende voorwerpen van deze Afiatische soort, ongenageld: Mogelyk is dit een onderscheiden kenmerk der Amerikaansche, welker duim-teenen of groote teenen genageld schynen.

De binnenste zyde der voor- en achtervoeten is geheel kaal en zonder haar met een redelyk zagt vaal zwart vel bekleedt, doch na de dood en in haar ziekte was dit vel reeds veel witter geworden. De vingers der voor- en achtervoeten waaren insgelyks zonder haar.

De billen waaren niet kaal noch verëeld, gelyk by andere Aap-soorten, doch men kon geen billen, noch kuiten aan de beenen bespeuren, gelyk mede geen het minste bewys van staart.

Het hoofd is van vooren geheel met een kaal muisvaalkleurig vel bedekt. De bek of mond steekt, hoewel niet zo veel als by de Baviaan-soorten, wat vooruit, doch zy kon die te gelyk zeer veel vooruit steeken en intrekken. De mond of bek is gelyk by de meeste Dieren zeer wyd. Rondom de oogen, de lippen en kin was het vel wat vleeschkleuriger. De oogen zyn blaauwächtig bruin in het midden zwart. De oogleden hebben, zo wel onder als boven, kleene uitsteekende haartjes. Boven de oogen is eenig haar; doch men kan het niet wel wenkbrauwen noemen. De neus is zeer plat ingedrukt en breed naar onderen. De voor-tanden in het boven kaakebeen zyn vier in getal, daar op volgt aan weerszyde eene opene plaats, en daar op aan elke zyde eene hoektand die langer is, en daar op aan ieder zyde drie kiezen, waarvan de achterste de grootste is. In het onder kakebeen heerscht dezelfde order. De tanden zyn zeer menschlyk, en gaaven door hunne groote en breedheid eenen volgroeiden levensstaat te kennen. Binnen in de boven bek, of
het

het verhemelte , is de koleur zwart , onder de tong integendeel vleeschkleurig , het tandvleesch rondom de tanden en kiezen van het onder-kaakebeen is mede zwart. De tong is lang , van voren rond , glad en zagt. De ooren zyn kaal en zeer menschlyk , doch kleender dan die by anderen verbeeldt worden.

By derzelver aankomst had zy geen haar , dan een bruinkleurig op het achterlyf , op de armen , dyën en beenen , boven of achter op het hoofd op de borst en buik was genoegzaam geen haar , het vel was muisvaalkleurig. Op de armen bemerkte men dezelfde strekking van het haar , waarvan Dr. T Y S O N spreekt , namelyk , van de schouder tot den elleboog liep het nederwaards , en van de handen of voorvoeten opwaards tot aan den elleboog. Op den aannaderenden winter kreeg dit Dier veel meer haar , het hoofd was nu (in welke tyd zy door den Konstschilder , den Heer H A A G , is afgebeeld) vry digt , met bruin geeler kort haar bewasfen.

De rug , borst en alle verdere deelen van het Dier , waaren nu veel sterker met dergelyk licht kastanje kleurig haar begroeid , zo dat het een geheel ander Dier geleeke.

De langste hairen bevond ik , op den rug , drie duim lang.

